

Voortoets Gebiedenbescherming Willemspolder

Paul van Els, Rob Vogel, Petra Verburg

Sovon-rapport 2018/24
Dit rapport is samengesteld in opdracht van de
Dekker Groep.

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018

Dit rapport is samengesteld in opdracht van de Dekker Groep.

Illustratie omslag: p.m.

Wijze van citeren: Van Els, P. , R. Vogel & P. Verburg 2018. Voortoets Gebiedenbescherming Willemspolder. Sovon-rapport 2018/24. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon en/of opdrachtgever.

Inhoud

Inhoud.....	3
1. Inleiding	4
1.1. Aanleiding	4
1.2. Doel en onderzoeksvragen	4
1.3. Aanpak.....	4
1.4. Detailniveau en volledigheid.....	5
1.5. Leeswijzer	5
2. Beschrijving gebied en voornemen	6
2.1. Project- en werkgebied.....	6
2.2. Voorgenomen ingrepen	7
2.3. Ingreep – effect relaties	7
3. Gebiedsbescherming Wet natuurbescherming	9
3.1. Toetsingskader.....	9
3.2. Natura 2000-gebieden nabij werkgebied.....	9
3.3. Natura 2000-soorten binnen het werkgebied.....	11
3.4. Beoordeling effecten	13
3.5. Nader onderzoek.....	17
4. Gelders Natuurnetwerk & Groene Ontwikkelings-zone	18
4.1 Algemeen kader.....	18
4.2 Gelders Natuurnetwerk (GNN)	18
4.3 Groene Ontwikkelingszone	20
4.4 Ganzenrustgebieden	21
5. Conclusies	23
Literatuur	24

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

Dekker is voornemens om de in de Gelderse Waaluitwaerden gelegen Willemspolder te herontwikkelen in combinatie met zand- en grindwinning en rivierverruimende maatregelen. Het is een grootschalig plan, waarbij 317 ha rivierenlandschap en natuur een kwaliteitsimpuls krijgt. Bovendien moet het gebied meer geschikt worden voor recreatief medegebruik.

Dekker Groep heeft Sovon gevraagd een voortoets op te stellen die ingaat op het gebiedsbeschermingsregimes vanuit de Wet natuurbescherming en de provinciale omgevingsverordening.

In de Wet Natuurbescherming – die sinds 1 januari 2017 van kracht is – zijn de bescherming van Natura 2000-gebieden (voorheen geregeld in de Natuurbeschermingswet 1998), de soortenbescherming (voorheen geregeld in de Flora- en faunawet) en de Boswet samengevoegd. In de voortoets wordt bepaald of negatieve effecten van het voornemen op te behouden of te ontwikkelen natuurwaarden op voorhand kunnen worden uitgesloten. Wanneer effecten op voorhand niet zijn uit te sluiten, wordt in de voortoets beschreven of verwacht kan worden dat het project gerealiseerd kan worden binnen de vigerende wet- en regelgeving op het vlak van natuur. De Willemspolder maakt deel uit van het studiegebied Rijntakken, een Natura 2000-gebied.

Naast de beschermingsregimes voor gebieden en soorten zoals opgenomen in de Wet Natuurbescherming is het beschermingsregime voor het Gelders Natuurnetwerk (GNN) en de Groene Ontwikkelingszone (GO) van belang zoals opgenomen in de Omgevingsverordening. In de Omgevingsvisie Gelderland (2014) zijn binnen het GO ganzenrustgebieden aangewezen waarmee de provincie en haar partners mede invulling willen geven aan de internationale verplichting tot duurzame instandhouding van de populaties overwinterende ganzen. De provincie vindt het van belang dat de ganzenrustgebieden in voldoende kwaliteit beschikbaar blijven. In de Omgevingsvisie en Omgevingsverordening wordt daarom ingezet op het behoud van de openheid en de rust in deze gebieden. De Willemspolder maakt deel uit van het projectgebied, waarbinnen slechts in een deel veranderingen zullen optreden ('werkgebied'), zodat binnen het kader van de GNN en de GO alleen binnen het werkgebied hoeft te worden getoetst.

Toetsing in het kader van soortenbescherming valt buiten de scope van deze opdracht. Dit onderdeel wordt door een ander bureau opgepakt.

1.2. Doel en onderzoeksvragen

Deze voortoets betreft een oriënterend onderzoek met als doel nagaan of er mogelijk negatieve effecten te verwachten zijn op vogels van de herontwikkeling van de Willemspolder door Dekker Groep. De voortoets moet antwoord geven op de volgende vragen:

- Wat is het effect van de voorgenomen ingreep op de instandhoudingsdoelstellingen voor broed- en voor niet-broedvogels van het Natura 2000-gebied Rijntakken?
- Wat is het effect van de voorgenomen activiteit op het ganzenrustgebied zoals vastgelegd in het kader van de provinciale Omgevingsverordening?

1.3. Aanpak

De beoordeling van mogelijke effecten vindt plaats op basis van een bureaustudie, een aantal veldbezoeken en expert judgement. De bij Sovon bekende en beschikbare verspreidingsgegevens van broed- en watervogels in het gebied en de omgeving zijn geanalyseerd om het belang van de projectlocatie voor vogels nader te duiden. In de winter van 2017-18 hebben wekelijkse tellingen van watervogels plaatsgevonden om een indruk te krijgen van het terreingebruik door de diverse soorten watervogels.

Op basis van de verzamelde gegevens en de door de Dekker Groep aangeleverde informatie over de ingreep zijn de te verwachten effecten van herontwikkeling van de Willemspolder op broed- en niet-

broedvogels in beeld gebracht. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen effecten op de instandhoudingsdoelstellingen voor vogels voor het Natura 2000-gebied Rijntakken en mogelijke specifieke effecten op provinciaal beleid zoals de geschiktheid van het gebied als foerageerlocatie voor ganzen.

1.4. Detailniveau en volledigheid

Deze voortoets is uitgevoerd op een globaal niveau. Effecten op de beschermde gebieden en soorten worden bepaald op basis van expert judgement en kennis over de vogelsoorten in het studiegebied. Deze voortoets is niet bedoeld als basis voor een vergunningaanvraag Wet natuurbescherming.

Op basis van jarenlange (2011-2016) monitoring van Natura 2000-vogelsoorten en specifieke watervogeltellingen met nadruk op ganzen in de winter van 2017-2018 verwachten wij een vrij volledige eerste indruk te kunnen geven van de effecten van de beoogde maatregelen in de Willemspolder. Hoewel de winter van 2017-18 gekenmerkt werd door hoge waterstanden wat mogelijk heeft geresulteerd in atypische telgegevens, maakt de langdurige dataverzameling het toch mogelijk om tot een totaalbeeld te komen.

1.5. Leeswijzer

In hoofdstuk 2 geven we een beschrijving van het project- en werkgebied en gaan we in op de voorgenomen ingreep. Vervolgens worden per wettelijk kader de mogelijke effecten van de maatregelen op vogels beoordeeld. Hierbij worden respectievelijk het gebied, de instandhoudingsdoelstellingen Wet Natuurbescherming van het Natura 2000-gebied Rijntakken en de provinciale gebiedsbeschermingsregimes besproken. Tot slot gaat hoofdstuk 7 in op de belangrijkste conclusies, waarbij tevens aandacht wordt besteed aan de mogelijke vervolgstappen.

2. Beschrijving gebied en voornemen

2.1. Project- en werkgebied

Het projectgebied Willemspolder (Fig. 2.1) is gelegen aan de noordzijde van de Waal in Gelderland. Het projectgebied ligt geheel ten zuiden van de Waalbandijk, ongeveer 200 m ten zuiden van de dorpen Den Akker en Ooij, westelijk grenzend aan de Prins Willemsweg en oostelijk doorlopend tot de zuidoostgrens van de bebouwing in IJzendoorn. Het westelijke deel van het gebied loopt niet helemaal door tot aan de Waalbandijk, maar in het oosten is dit wel het geval. De N232 doorsnijdt het gebied. Het terrein waar momenteel Wienerberger B.V. is gevestigd maakt geen deel uit van het projectgebied. Het deel waar werkzaamheden zullen gaan plaatsvinden (het werkgebied) omvat ruwweg het gehele gebied ten zuiden van de Waardweg, waardoor het landschap tussen Waardweg en Waalbandijk intact zullen blijven. De Willemspolder bestaat momenteel vooral uit grasland (201,8 ha, tabel 2.1), met enkele diepe uiterwaardenplassen in het oosten en ondiepe plasjes in het westen (totaal oppervlakte water 65,9 ha).

Tabel 2.1. Oppervlakttes (ha) per habitattypen onder huidige situatie (kolom 2 en 4) en geplande situatie (kolom 3 en 5) in Willemspolder.

	huidig	nieuw
Cultuurgrasland	201,8	0,0
Natuurgrasland	0,0	92,2
Akker	8,6	0,0
Water	65,9	141,3
Bos	17,3	38,1
Overige	9,5	31,1
Bebouwing	14,7	15,0
Totaal	317,7	317,7

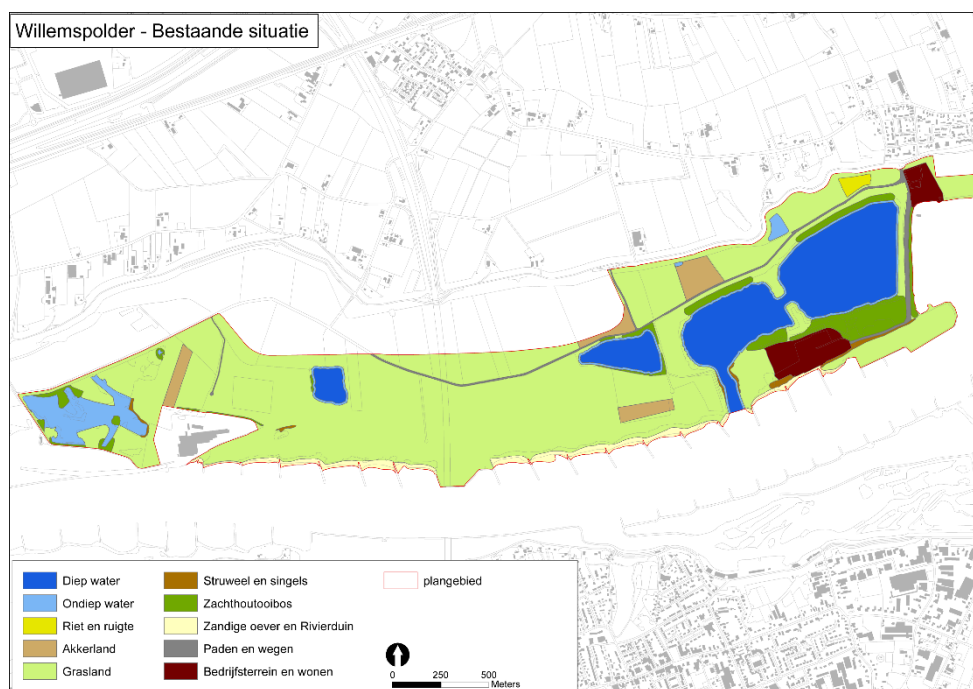

Fig. 2.1. Willemspolder, huidige situatie. Bron: W-13031 rivierenkaart oppervlakten bestaande situatie.

2.2. Voorgenomen ingrepen

De Dekker Groep is voornemens de landschapsconfiguratie van de Willemspolder (Fig. 2.2) te wijzigen ten behoeve van natuurontwikkeling met recreatief medegebruik. Hierbij bestaan de voornaamste veranderingen uit het omvormen van akkers en productiegraslanden naar meer natuurlijke graslanden en het uitbreiden van de hoeveelheid diep en ondiep water (Tabel 1). Op de hogere delen zal houtige begroeiing zich gaan ontwikkelen in de vorm van zowel hardhout- als zachthoutoibos. Paden en wegen worden verlegd of teruggedrongen.

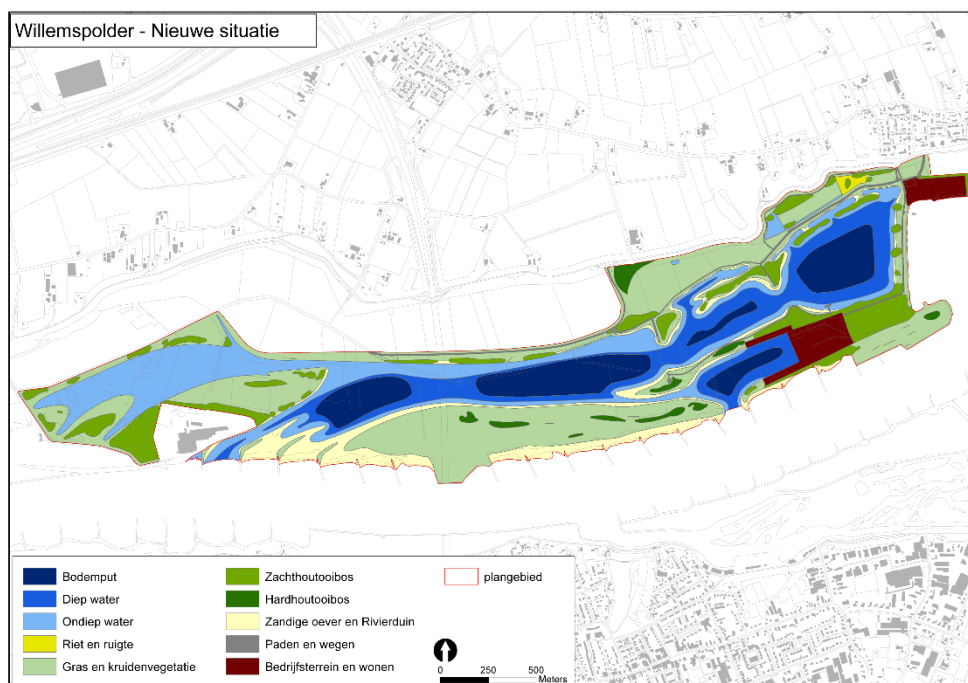

Fig. 2.2. Willemspolder, beoogde situatie. W-13031 rivierenkaart oppervlakten nieuwe situatie Willemspolder.

2.3. Ingreep - effect relaties

Op basis van kennis over habitatpreferenties en foerageergedrag van de in het gebied voorkomende soorten vogels en de veranderingen in het landschap die de beoogde ingrepen met zich mee zullen nemen, bespreken we hier kort de ingreep-effect relaties.

De beoogde herinrichting worden getoetst aan zowel het gebiedsbeschermingsregimes van de Wet natuurbescherming als de provinciale Omgevingsverordening.

- broedvogels met een instandhoudingsdoelstelling binnen Natura 2000; 12 soorten
- niet-broedvogels met een instandhoudingsdoelstelling binnen Natura 2000; 26 soorten
- soorten met een slaappleatsdoelstelling binnen Natura 2000; 4 soorten, alle ganzen
- weidevogels waarvan kwaliteit leefgebied moet worden behouden volgens provinciale wetgeving
- moeras- en watervogels waarvan kwaliteit leefgebied moet worden behouden volgens provinciaal beleid
- Steenuil en ganzenrustgebieden waarvan de kwaliteit van het leefgebied moet worden behouden volgens provinciaal beleid

In deze voortoets zullen we de effecten van de voorgenomen maatregelen op deze groepen toetsen, waarbij we eerst de potentiële gevolgen voor het Natura 2000-gebied Rijntakken onder de loep nemen en vervolgens de provinciale beleidskaders behandelen.

Dit zal gebeuren aan de hand van verschillende bronnen van gegevens die door de jaren heen verzameld zijn door Sovon. Watervogels zijn sinds het seizoen van 1975/1976 volledig geteld in het Rijntakkengebied, met maandelijks gegevens van september tot en met april. De monitoring van watervogels vindt plaats in het kader van het Meetnet Watervogels, onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM), in welk kader overheidsorganisaties samen werken aan een efficiënte

inwinning van natuurgegevens (CBS 2018). Voorts zullen data worden gebruikt uit systematische slaapplaatsstellingen, die voor een selecte groep soorten worden uitgevoerd in vooral het winterhalfjaar. Deze data zijn beschikbaar over een variabele tijdsreeks, maar zijn voor de meeste doelsoorten compleet sinds 2012 en maken deel uit van het Meetnet Slaapplaatsen binnen het NEM. Gegevens over broedvogels komen voor uit het Broedvogel Monitoring Project (BMP), dat loopt sinds 1984 en dat valt binnen het Meetnet Broedvogels. Ook wordt voor broedvogels data aangewend uit de nieuwste vogelatlas van Sovon (2018). Tenslotte zijn extra tellingen uitgevoerd in het werkgebied in het winterseizoen van 2017/2018 teneinde een beter beeld te krijgen van recente aantallen watervogels, met name ganzen.

3. Gebiedsbescherming Wet natuurbescherming

3.1. Toetsingskader

De Wnb bevat specifieke regels voor het beheer en de bescherming van Natura 2000-gebieden. Het belangrijkste rechtsgevolg van de aanwijzing als Natura 2000-gebied is dat er een vergunningsplicht geldt voor alle activiteiten die mogelijk schade kunnen toebrengen aan een gebied voor zover de instandhoudingsdoelstellingen daardoor negatief beïnvloed kunnen worden. Dit geldt zowel voor activiteiten binnen het Natura 2000-gebied als voor activiteiten die buiten het gebied plaatsvinden en invloed hebben op het gebied. Voor projecten die afzonderlijk of in cumulatie kunnen leiden tot significante gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen kan geen vergunning worden verleend.

Om te kunnen vaststellen of er sprake is van negatieve effecten voor de instandhoudingsdoelstellingen dient een voortoets te worden uitgevoerd. Het is hierbij belangrijk om te realiseren dat wanneer habitattypen of leefgebieden van soorten die zich onder hun instandhoudingsdoelstelling bevinden, ook kleine ingrepen al snel kunnen leiden tot significant negatieve effecten dat wil zeggen aantasting van de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden. De activiteiten in kwestie kunnen dan in beginsel niet worden uitgevoerd.

3.2. Natura 2000-gebieden nabij werkgebied

De beoogde locaties van de ontwikkelingsplannen liggen binnen het Natura 2000-gebied Rijntakken. Het daarna dichtstbijzijnde andere Natura 2000-gebied betreft de Veluwe, op ca. 13 km afstand. Voor de Veluwe zijn voor 10 soorten broedvogels instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd. Het merendeel van deze soorten is gebiedsgebonden en foerageert voornamelijk binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied. De enige twee soorten die ook buiten de Natura 2000-begrenzing kunnen foerageren, Wespandief en Nachtzwaluw, doen dat over het algemeen binnen een afstand van respectievelijk 10 en 6 km (van der Vliet *et al.* 2011), hoewel adulte vrouwtjes van de Wespandief soms op enkele tientallen kilometers kunnen foerageren; buiten geschikte foerageergebieden (bos- en natuurgebieden op zand) wordt echter op grote hoogte gevlogen. Er is dan ook geen sprake van mogelijke effecten op één of meerdere van deze soorten. Andere Natura 2000-gebieden dan de Rijntakken worden daarom niet verder behandeld in deze voortoets.

Het Natura 2000-gebied Rijntakken is circa 23.000 ha groot. Vrijwel het hele gebied is aangewezen onder de Vogelrichtlijn. Circa 8.350 ha is tevens aangewezen als Habitatrichtlijngebied (Provincie Gelderland 2017). De Willemspolder is alleen aangewezen onder de Vogelrichtlijn. Het Natura 2000-gebied Rijntakken omvat vier deelgebieden waarvan het deelgebied Uiterwaarden Waal naast het werkgebied ligt. De uiterwaarden omvatten het winterbed van de Waal en daarmee alle uiterwaardgebieden aan de noord- en de zuidoever van de Waal van Nijmegen tot aan Zaltbommel. De reliëfrijke uiterwaarden bestaan voornamelijk uit graslanden, afgewisseld met enkele akkers, bosjes, bomenrijen, moerasgebiedjes en geïsoleerde oude riviertakken (strangen en geulen). Veel uiterwaarden zijn vergraven voor zand en/of kleiwinning. In het zuidwestelijk deel van de Rijntakken liggen de Rijswaard en de Kil van Hurwenen met oude riviermeanders, aangrenzende oeverlanden en stroomruggen. Daarnaast liggen er enkele grote plassen, die ontstaan zijn door zand- en kleiwinning¹.

Op verschillende manieren kan worden bepaald of significante effecten aan de orde zijn. De gangbare benadering voor een beoordeling of menselijk handelen significante gevolgen kan hebben, is of de instandhoudingsdoelstelling van een Natura 2000-gebied gehaald zal worden (Steunpunt Natura 2000, 2009).

Voor de Rijntakken zijn 56 Natura 2000 doelen geformuleerd. Hieronder bevinden zich 12 broedvogels en 26 niet-broedvogels die zijn aangewezen als doelsoort (tabel 3.1 en 3.2).

¹ Deze gebiedsbeschrijving is overgenomen uit Besluit Natura 2000-gebied Rijntakken (Ministerie van Economische Zaken 2014).

Tabel 3.1. Broedvogels waarvoor in het Natura 2000-gebied Rijntakken instandhoudingsdoelstellingen zijn geformuleerd. Naast de Landelijke SVI (+: gunstig, -: ongunstig, --: zeer ongunstig) is de gebiedsdoelstelling weergegeven (=: behoudsdoelstelling, >: verbeterdoelstelling). Tevens de trend sinds 1990 (++: sterke toename, +: matige toename, 0: stabiel, -: matige afname) en de schatting van het aantal broedparen in de periode 2011-2015.

	Soort	Landelijke SVI	Gebiedsdoelstelling			Trend en actuele schatting	
			aantal broedparen	omvang leefgebied	kwaliteit leefgebied	trend sinds 1990	schatting 2011-2015
A004	Dodaars	+	45	=	=	0	?
A017	Aalscholver	+	660	=	=	+	549
A021	Roerdomp	--	20	>	>	-	6
A022	Woudaapje	--	20	>	>		4
A119	Porseleinhoen	--	40	>	>	-	6
A122	Kwartelkoning	--	160	>	>	0	28
A153	Watersnip	--	17	=	=	-	?
A197	Zwarte Stern	--	240	=	=	0	236
A229	IJsvogel	+	25	=	=	++	40
A249	Oeverzwaluw	+	680	=	=	+	1310
A272	Blauwborst	+	95	=	=	+	?
A298	Grote Karekiet	--	70	>	>	-	7

Tabel 3.2. Overzicht van de niet-broedvogel soorten waarvoor in het Natura 2000-gebied Rijntakken instandhoudingsdoelstellingen zijn geformuleerd. Naast de Landelijke SVI (+: gunstig, -: ongunstig, --: zeer ongunstig) zijn de functie van het gebied (f: foerageren, s: slaapplaats) en de gebiedsdoelstelling (=: behoudsdoelstelling, >: verbeterdoelstelling) weergegeven. Tevens de korte termijn trend ((++: sterke toename, +: matige toename, 0: stabiel, -: matige afname, --: sterke afname, -: onzeker) en actuele aantalsschatting weergegeven. De schatting van de soorten met een foerageerdoel zijn gebaseerd op het seizoensgemiddelde, bij soorten met een slaapplaatsdoel betreft het seizoensmaxima.

	Soort	Landelijke SVI	Functie (f, s)	Gebiedsdoelstelling			Trend en actuele schatting	
				aantal vogels	omvang leefgebied	kwaliteit leefgebied	trend sinds 2005/06	schatting 2011/12-2015/16
A005	Fuut	-	f	570	=	=	+	597
A017	Aalscholver	+	f	1.300	=	=	~	915
A037	Kleine Zwaan	--	f	100	=	=	--	7
A038	Wilde Zwaan	+	f	30	=	=	~	6
A039 b	Toendrarietgans	+	f	125	=	=		47
A039 b	Toendrarietgans	+	s	2.800	=	=		-
A041	Kolgans	+	f	35.400	=	=	~	45.029
A041	Kolgans	+	s	180.100	=	=		166.640
A043	Grauwe Gans	+	f	8.300	=	=	0	14.665
A043	Grauwe Gans	+	s	21.500	=	=		-
A045	Brandgans	+	f	920	=	=	+	5.360
A045	Brandgans	+	s	5.200	=	=		13.647
A048	Bergeend	+	f	120	=	=	~	101
A050	Smient	-	s	17.900	=	=	-	6.479
A051	Krakeend	+	f	340	=	=	++	1.674
A052	Wintertaling	+	f	1.100	=	=	~	1.195
A053	Wilde Eend	--	f	6.100	=	=	0	5.043
A054	Pijlstaart	+	f	130	=	=	--	41

	Soort	Landelijke SVI	Functie (f, s)	Gebiedsdoelstelling			Trend en actuele schatting	
				aantal vogels	omvang leefgebied	kwaliteit leefgebied	trend sinds 2005/06	schatting 2011/12-2015/16
A056	Slobeend	+	f	400	=	=	0	386
A059	Tafeleend	--	f	990	=	=	-	309
A061	Kuifeend	-	f	2.300	=	=	0	2.362
A068	Nonnetje	-	f	40	=	=	-	38
A125	Meerkoet	-	f	8.100	=	=	-	5.844
A130	Scholekster	--	f	340	=	=	-	160
A140	Goudplevier	--	f	140	=	=	--	35
A142	Kievit	-	f	8.100	=	=	-	3.288
A151	Kemphaan	--	f	1.000	=	=		25
A156	Grutto	--	f	690	=	=	--	120
A160	Wulp	-	f	850	=	=	0	756
A160	Tureluur	-	f	65	=	=	-	25

3.3. Natura 2000-soorten binnen het werkgebied

In deze paragraaf bespreken we het voorkomen op en rond de beoogde ontwikkelingslocatie van broedvogels en niet-broedvogels waarvoor het Natura 2000-gebied Rijntakken is aangewezen. Hierbij maken we gebruik van informatie uit de landelijke vogelmeetnetten (NEM) en de informatie over wintervogels zoals verzameld in het kader van de nieuwe Vogelatlas (Scheekerman *et al.* 2013) en de recente gebiedstellingen.

Broedvogels

Van de soorten broedvogels, waarvoor het Natura 2000-gebied Rijntakken aangewezen is (Tabel 3.1), broeden er drie binnen de Willemspolder: Blauwborst, Dodaars en Oeverzwaluw. Voorts komt de Aalscholver in het broedseizoen voor binnen het werkgebied, maar zonder aanwijzingen tot broeden.

Binnen ongeveer 10 km van het werkgebied zijn geen broedgevallen van Roerdomp en kolonies van Zwarte Stern bekend. Met foerageerstanden van respectievelijk 0,4 en 2 km vanaf de nestplaats en kolonie (van der Vliet *et al.* 2011) is het niet waarschijnlijk dat deze soorten het werkgebied zullen passeren tijdens foerageervluchten. In de uiterwaarden van de Waal bevindt zich een kolonie Aalscholvers in de Drutensche Waarden, ten westen van Druten, op ca. 4 km afstand van het werkgebied (Figuur 3.1). Foerageervluchten van Aalscholvers uit deze kolonie kunnen ook over het werkgebied plaatsvinden. De daarna dichtstbijzijnde kolonie bevindt zich in de Blauwe Kamer op ca. 8 km van het werkgebied. Gezien de ligging van deze kolonie is het aannemelijk dat deze Aalscholvers voornamelijk op en rond de Rijn zullen foerageren, waardoor de kans klein is dat het werkgebied door deze vogels wordt gekruist.

Dodaars broedt in de Willemspolder; de soort is in het oosten van de polder tijdens inventarisaties voor de nieuwe vogelatlas (Sovon 2018) waargenomen. Daarnaast zijn er losse meldingen van broedgevallen van meerdere waarnemers, zowel in het oosten als in het westen van het gebied.

Nabij de Willemspolder zijn bovendien Oeverzwaluwen waargenomen als broedvogel. Een kolonie werd gevonden aan de zuidkant van de Waal, op enkele honderden meters van de Willemspolder. Hoewel er geen aanduidingen zijn voor een kolonie, zijn individuele broedgevallen binnen het werkgebied gevonden. Oeverzwaluwen kunnen tot 6 km van de kolonie foerageren, maar blijven meestal binnen 3 km (Sierdsema *et al.* 2008, van der Vliet *et al.* 2011). Het werkgebied ligt dus ook ruim binnen het foerageergebied van de kolonie Oeverzwaluwen aan de zuidkant.

In de Willemspolder is voorts Blauwborst waargenomen als broedvogel. Op een enkele plek meerdere malen waargenomen als broedvogel in het noordoosten van het werkgebied.

Niet-broedvogels

De 26 niet-broedvogelsoorten waarvoor Natura 2000-gebied Rijntakken is aangewezen (tabel 3.2) betreffen voornamelijk watervogels als zwanen, ganzen, eenden en steltlopers. We behandelen ze hier per soortgroep (viseters, zwanen, ganzen, eenden, Meerkoet, steltlopers). Voor enkele soorten is het Rijntakkengebied als een slaappleaats aangewezen. Van foeragerende exemplaren binnen het werkgebied kan ook redelijkerwijs worden aangenomen dat deze, binnen een bepaalde afstand, meetellen voor aantallen op slaappleaatsen buiten het werkgebied in Natura 2000-gebied Rijntakken. De afstand tussen foerageren en slaappleaats is ook opgenomen in tabel 3.3. Soorten met een slaappleaatsdoelstelling die binnen deze afstanden slapen buiten het werkgebied worden hieronder ook besproken.

Viseters

Futen komen regelmatig voor op zowat alle plassen van enig formaat in het werkgebied, waar ze zowel rusten als foerageren. Aalscholvers foerageren en rusten ook door het gehele gebied en maken vooral gebruik van de Waaloever, waar bijvoorbeeld in de Willemspolder >50 exemplaren zijn geteld op één plek.

Zwanen

De Kleine Zwaan en Wilde Zwaan werden niet gezien tijdens systematische tellingen; er zijn wel incidentele waarnemingen van pleisterende vogels bekend (www.waarneming.nl).

Ganzen

De gemiddelde seizoensmaxima geven de pieken in het voorkomen in het winterhalfjaar beter weer in vergelijking met seizoensgemiddelden (figuur 3.3). Voor al deze ganzensoorten, behalve Toendrarietgans, geldt dat zij overdag vooral foerageren op graslanden in het werkgebied. De meest voorkomende gans in het gebied is Kolgans, gevolgd door Grauwe Gans en Brandgans. Binnen de Willemspolder is vooral het westelijke deel van de polder in trek als ganzenfoerageergebied. Verschillende ganzensoorten hebben binnen het Rijntakkengebied een slaappleaatsdoel waarbij de aantallen binnen het werkgebied van invloed kunnen zijn op aantallen op slaappleaatsen rondom het werkgebied. Belangrijke slaappleaatsen van Kolgans bevinden zich op de Kaliwaal (ca. 1 km van werkgebied), de Hiensche Uiterwaarden (ca. 9 km van werkgebied) en de Wamelsche Uiterwaarden (ca. 6 km van werkgebied). Het belang van de Kaliwaal als slaappleaats, direct tegenover het werkgebied, neemt toe tijdens winters met strenge vorstperiodes, wanneer nagenoeg alle overige oppervlaktewateren in de uiterwaarden zijn dichtgevroren. Zo werden hier in de winter van 2011/12 maximaal 19.750 Kolganzen geteld. Ook Toendrarietgans, Grauwe Gans en Brandgans maken gebruik van de Kaliwaal als slaappleaats, zij het in lagere aantallen (van den Bremer & Deuzeman 2015). In vergelijking met Kolgans slaapt Grauwe Gans minder geconcentreerd. Vogels slapen in veel mindere mate ook op de Waal in kribvakken.

Eenden

Van de eenden komen alle doelsoorten van Natura 2000, behalve Nonnetje, in het winterhalfjaar in het werkgebied voor. Drie soorten broeden ook, Wilde Eend, Kuifeend en de Krakeend. De Kuifeend is de talrijkste eendensoort in het gebied, gevolgd door Smient en Wilde Eend. Smient maakt gebruik van plasjes in het gebied voor rust en omringende graslandpercelen om te foerageren. Kuifeend foerageert vooral in wat dieper water, terwijl Wilde Eend in allerlei soorten water foerageert. Voorts komen Tafeleend en Wintertaling in matige aantallen voor. Bergeend, Pijlstaart, en Slobeend komen in zeer kleine aantallen voor. Bergeend is in de Willemspolder waargenomen aan slikranden. De Wintertaling houdt van ondiep water met veel sedimenten, wat in het gebied matig aanwezig is. De Tafeleend bevindt zich op dezelfde locaties als de Kuifeend. De laatste soort werd alleen tijdens niet-systematische tellingen incidenteel waargenomen in het werkgebied. Alle bovengenoemde eenden- en ganzensoorten kunnen het gebied overvliegen in hun dagelijkse bewegingen van slaap- naar foerageerplaats.

Meerkoet

Het leefgebied van de Meerkoet kent een grote verscheidenheid aan waterrijke gebieden. De Meerkoet komt verspreid voor door het hele Rijntakken gebieden. De plassen in het werkgebied worden door Meerkoet gebruikt als foerageer- en rustgebied. Buiten het broedseizoen blijft de soort binnen het gebied waar hij verblijft, en maakt hij weinig pendelvluchten tussen foerageer- en rustplaatsen.

Steltlopers

De instandhoudingsdoelstellingen van het Rijntakkengebied omvatten zeven steltlopersoorten. Twee van deze soorten (Scholekster en Kievit) komen het hele jaar in het werkgebied voor, Wulp komt alleen

in het winterhalfjaar in het werkgebied voor, maar in aanzienlijke aantallen. Van de laatste soort ligt er een belangrijke slaapplek van 200-500 individuen aan de Waalzijde net ten oosten van de N232 in de Willemspolder (Fig. 3.1). Hier zijn ook overdag grote groepen Wulpen waargenomen. De Kievit was aanwezig met maxima van boven de 100 individuen. Scholeksters kwamen hooguit in zeer kleine aantallen voor in het winterhalfjaar. Van Tureluur, Grutto, Goudplevier en Kempphaan zijn geen waarnemingen bekend uit de Willemspolder, deze werden niet gezien tijdens systematische tellingen.

Tabel 3.3. Gemiddeld seizoensgemiddelde in de telgebieden die samenvallen met de planlocatie in de periode 2011/12 - 2015/16 van niet-broedvogelsoorten waarvoor Natura 2000-gebied Rijntakken is aangewezen. Tevens weergegeven is de maximale foerageerafstand buiten het broedseizoen in km, op basis van Van der Vliet et al. 2011 (zie Van der Vliet et al. 2011 voor de specifieke bronnen per soort). De foerageerafstand van Toendrarietgans is onbekend, hiervoor is die van de overige ganzensoorten aangehouden.

	Seizoensgemiddelde	Maximale foerageerafstand (km)
Fuut	11	0 - gebiedsgebonden
Aalscholver	8	20
Kleine Zwaan	0	12
Wilde Zwaan	0	10
Toendrarietgans	0	30
Kolgans	789	30
Grauwe Gans	361	30
Brandgans	134	30
Bergeend	5	3
Smient	129	11
Krakeend	27	5
Wintertaling	29	9
Wilde Eend	85	26
Pijlstaart	3	2
Slobeend	5	1
Tafeleend	13	15
Kuifeend	144	15
Nonnetje	0	Onbekend
Meerkoet	85	0 - gebiedsgebonden
Scholekster	4	15
Goudplevier	0	15
Kievit	81	onbekend
Kemphaan	0	onbekend
Grutto	0	onbekend
Wulp	95	15
Tureluur	0	2

3.4. Beoordeling effecten

In deze paragraaf brengen we in beeld of negatieve effecten van de voorgestelde ontwikkelingsdoelen op de instandhoudingsdoelstellingen van de broedvogels en niet-broedvogels van Natura 2000-gebied Rijntakken op voorhand zijn uit te sluiten. We maken hierbij gebruik van de veel gebruikte stoplichtbenadering. Hierbij scoren we mogelijke effecten op de instandhoudingsdoelstellingen voor het Natura 2000-gebied Rijntakken als volgt:

- Gunstig (**groen**): er zijn waarschijnlijk geen effecten (of mogelijk positieve effect);
- Matig ongunstig (**oranje**): er zijn waarschijnlijk negatieve effecten, maar met zekerheid niet significant;
- Ongunstig (**rood**): significant negatieve effecten zijn niet uitgesloten.

Voor het bepalen van de effectbeoordeling per soort is enerzijds belangrijk wat de lokale veranderingen zullen zijn op basis van voorgenomen veranderingen in het habitat. Anderzijds is de regionale context van belang; in dit geval hoe lokale aantallen zich verhouden tot aantallen in het gehele Rijntakkengebied.

Broedvogels

Het grootste deel van de doelsoorten binnen de broedvogels van Natura 2000-gebied de Rijntakken komt niet in het werkgebied voor als broedvogel noch als foeragerende soort (Tabel 3.4). Voor deze soorten is dan ook geen negatief effect te verwachten van de te nemen maatregelen.

Vier soorten broeden in het werkgebied (lage aantallen, deze zijn opgemerkt tijdens atlaswerk, Sovon 2018), maar voor deze soorten zijn er geen negatieve effecten te verwachten. Het toegenomen areaal aan kleine wateren binnen de plannen voorziet in een toename van geschikt habitat voor Dodaars, IJsvogel en Oeverzwaluw. Daarnaast biedt een toename in de hoeveelheid houtige vegetatie rondom water meer kansen voor de Blauwborst.

Tabel 3.4. Overzicht van de inschatting van effecten op broedvogels na de voorgenomen veranderingen in het landschap gebaseerd op data uit het Broedvogel Monitor Project (BMP). Groen = er zijn waarschijnlijk geen effecten, oranje = er zijn waarschijnlijk negatieve effecten maar met zekerheid niet significant, rood = significant negatieve effecten niet uitgesloten. Habitat is gebaseerd op hoofdhabitat van de soort. Notitie: gedrag dat duidt op broeden van Dodaars, IJsvogel, Oeverzwaluw en Blauwborst verkregen via data van de broedvogelatlas is niet in deze data meegenomen.

	Habitat af/toename (ha)	Criterium				Totaalbeoordeling
		Populatie werkgebied	Populatie werkgebied t.o.v. huidige populatie Rijntakken (%)	Populatie werkgebied t.o.v. instandhoudings doel (%)	Populatie Rijntakken t.o.v. instandhoudings doel (%)	
Dodaars	+75,4	0	0,0	0,0	200,0	
Aalscholver	+75,4	0	0,0	0,0	84,7	
Roerdomp	+21,6	0	0,0	0,0	30,0	
Woudaapje	+21,6	0	0,0	0,0	20,0	
Porseleinhoen	+21,6	0	0,0	0,0	35,0	
Kwartelkoning	+92,2	0	0,0	0,0	15,0	
Watersnip	+75,4	0	0,0	0,0	47,1	
Zwarte Stern	+75,4	0	0,0	0,0	98,3	
IJsvogel	+75,4	0	0,0	0,0	164,0	
Oeverzwaluw	+75,4	0	0,0	0,0	36,8	
Blauwborst	+21,6	0	0,0	0,0	273,7	
Grote Karekiet	+21,6	0	0,0	0,0	11,4	

Niet-broedvogels

Verskillende soorten komen niet of in zeer geringe aantallen voor in het werkgebied. Het gaat om Kleine en Wilde Zwaan, Toendrarietgans, Nonnetje, Goudplevier, Tureluur, Grutto en Kempphaan (Tabel 3.5). Voor deze soorten is het werkgebied van relatief weinig belang binnen het grotere Natura 2000-gebied Rijntakken.

Tabel 3.5. Overzicht van de inschatting van effecten op niet-broedvogels van de voorgenomen plannen in de Willemspolder. Groen = er zijn waarschijnlijk geen effecten, oranje = er zijn waarschijnlijk negatieve effecten maar niet significant, rood = er zijn waarschijnlijk significant negatieve effecten. Habitat is gebaseerd op hoofdhabitat van de soort.

	Habitat af/toename (ha)	Criterium				Totaalbeoordeling
		Populatie werkgebied/ Rijntakken	Populatie werkgebied t.o.v. huidige populatie Rijntakken (%)	Populatie werkgebied t.o.v. instandhoudings doel (%)	Populatie Rijntakken t.o.v. instandhoudings doel (%)	
Fuut	+75,4	6/597	1,0	1,1	104,7	
Aalscholver	+75,4	7/915	0,8	0,5	70,4	
Kleine Zwaan	-8,6	0/7	0,0	0,0	7,0	
Wilde Zwaan	-8,6	0/7	0,0	0,0	23,3	
Toendrarietgans	-201,8	0/48	0,0	0,0	27,4	
Kolgans	-201,8	298/45029	0,7	0,8	127,2	
Grauwe Gans	-201,8	109/14665	0,7	1,3	176,7	
Brandgans	-201,8	81/5360	1,5	8,8	582,6	

Bergeend	+75,4	1/101	1,0	0,8	84,2	
Smient	-201,8	38/6479	0,6	0,2	36,2	
Krakeend	+75,4	16/1674	1,0	4,7	494,4	
Wintertaling	+75,4	9/1195	0,8	0,8	108,6	
Wilde Eend	+75,4	38/5043	0,8	0,6	82,7	
Pijlstaart	+75,4	1/41	2,4	0,8	31,5	
Slobeend	+75,4	3/386	0,8	0,8	96,5	
Tafeleend	+75,4	4/309	1,3	0,4	31,2	
Kuifeend	+75,4	97/2362	4,1	4,2	102,7	
Nonnetje	+75,4	0/38	0,0	0,0	95,0	
Meerkoet	+75,4	43/5844	0,7	0,5	72,1	
Scholekster	-201,8	1/160	0,6	0,3	47,1	
Goudplevier	-8,6	0/35	0,0	0,0	25,0	
Kievit	-201,8	15/3288	0,5	0,2	40,6	
Kemphaan	+75,4	0/26	0,0	0,0	2,6	
Grutto	+75,4	0/120	0,0	0,0	17,4	
Wulp	-201,8	96/756	12,7	11,3	88,9	
Tureluur	+75,4	0/25	0,0	0,0	38,5	

Sommige soorten hebben een totale populatie in het Rijntakkengebied die hoger ligt dan de instandhoudingsdoelstellingen. Het gaat hierbij om Fuut, Kolgans, Grauwe Gans, Brandgans, Krakeend, Wintertaling, en Kuifeend. Van enkele van deze soorten verwachten we dat deze achteruit zullen gaan door veranderingen in habitataanbod, waaronder Kolgans, Grauwe Gans en Brandgans. Voor deze soorten geldt dat deze wel significante populaties hebben binnen het werkgebied, maar afgezet tegen de totaaldoelstellingen van de Rijntakken, betekent een afname in het werkgebied toch dat er geen significante effecten zijn op Rijntakken-niveau.

Verder zijn er veel soorten die qua Rijntakkenpopulatie onder de instandhoudingsdoelstellingen zitten, maar die onder het voorziene scenario een vooruitgang in de populatie zullen laten zien gebaseerd op een toegenomen areaal geschikt habitat. Dit zijn Aalscholver, Bergeend, Wilde Eend, Pijlstaart, Slobeend, Tafeleend, Nonnetje, Meerkoet, Kemphaan, Grutto en Tureluur. Veelal betreft het hier soorten die zullen profiteren van de toename van de hoeveelheid water in het gebied.

Tenslotte zijn er soorten waarbij we een sterke achteruitgang zien in het areaal geschikt habitat en een Rijntakkenpopulatie onder de doelstelling; Smient, Scholekster, Kievit en Wulp. Voor deze soorten is binnen de voorziene plannen een significante afname niet uit te sluiten en is een passende beoordeling noodzakelijk. Van Wulp is bovendien een slaapplaats bekend binnen het werkgebied, en hoewel er voor de soort geen slaapplaatsdoel geldt, is het wel bekend dat bij een korte daglengte, foerageren doorgaans dichtbij de slaapplaats kan plaatsvinden (Gerritsen & Van Brederode 1981). Dit is ook terug te zien in de aantallen Wulpen uit het werkgebied, dat relatief hoog ligt. De aantallen Wulpen op de slaapplaats kunnen dan ook worden gezien als een goede proxy voor het aantal foeragerende exemplaren binnen het werkgebied.

Slaapplaatsen

Naast doelstellingen voor foeragerende soorten, kennen Natura 2000-gebieden ook slaapplaatsdoelstellingen (Klaassen & Liefing 2012). Deze bestaan voor doelsoorten waarvoor het desbetreffende Natura 2000-gebied is aangewezen als belangrijke roestplaats. Hoewel de slaapplaatsen van deze doelsoorten binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied moeten liggen, kunnen er ook externe effecten optreden op slaapplaatsen. Het gaat daarbij om vogels die mogelijk van een slaapplaats binnen het Natura 2000-gebied komen en foerageren binnen of buiten de begrenzing van het gebied. De straal van het gebied waarbij dit relevant is, wordt bepaald door soortspecifieke dagelijkse trekbewegingen van en naar de slaapplaats.

De Natura 2000-doelsoorten in het Rijntakkengebied waarvoor ook een slaapplaatsfunctie is aangewezen zijn Toendrarietgans, Kolgans, Grauwe Gans, Brandgans en Smient. Van geen van deze soorten is een slaapplaats bekend in het werkgebied. Toendrarietganzen komen zelfs niet binnen het werkgebied voor. Van de Smient zijn er bovendien geen slaapplaatsen bekend uit de wijde omgeving

(straal van 10 km waarbinnen deze soort dagelijks trekt). De voorgenomen landschappelijke veranderingen zullen dus weinig invloed hebben op in het gebied foeragerende Smienten die buiten het gebied slapen. Van de overige soorten is een foerageerafstand bekend van ~30 km (Van der Vliet *et al.* 2011). Het bijna totaal verdwijnen van geschikt graslandfoerageergebied binnen het werkgebied zal tot gevolg hebben dat de soorten elders zullen moeten foerageren, maar ook dat de aantallen op de slaapplaatsen mogelijk afnemen, omdat individuen niet altijd elders kunnen foerageren door competitie met soortgenoten of gebrek aan foerageergebied. Grauwe Gans en Brandgans (Tabel 3.6) slapen in grotere aantallen dan de doelwaarden binnen Rijntakken en effecten zijn dus waarschijnlijk niet negatief. Bij Grauwe Gans moet bovendien de kanttekening worden geplaatst, dat de totale slaapplaatspopulatie binnen Rijntakken niet precies bekend is. De populatie in het werkgebied is echter dusdanig laag dat een significante invloed op de doelstellingen voor het Rijntakkengebied niet waarschijnlijk is. Bij Kolgans hebben we te maken met een afname van geschikt habitat en een populatie die onder de instandhoudingsdoelstelling zit. Effecten op deze soort zijn dus zeer waarschijnlijk significant.

Tabel 3.6. Overzicht van de inschatting van effecten op soorten met slaapplaatsdoelstellingen van de voorgenomen plannen in de Willemspolder. Groen = er zijn waarschijnlijk geen effecten, oranje = er zijn waarschijnlijk negatieve effecten maar niet significant, rood = er zijn waarschijnlijk significant negatieve effecten. Habitat is gebaseerd op hoofdhabitat van de soort.

	Habitat af/toename (ha)	Aantal in werkgebied	Criterium		
			Populatie werkgebied t.o.v. instandhoudingsdoel slaapplaatsen (%)	Slaapplaatsen Populatie Rijntakken t.o.v. instandhoudingsdoel (%)	Totaal-beoordeling
Kolgans	-297,4	298	0,2	91,1	
Grauwe Gans	-297,4	109	0,5	Onbekend	?
Brandgans	-297,4	81	1,6	262,4	

Van de Wulp ligt er een belangrijke slaapplaats van 200-500 individuen aan de Waalzijde net ten oosten van de N232 in de Willemspolder (Fig. 3.1). Deze soort valt echter niet binnen de Natura 2000-slaapplaatsdoelstellingen.

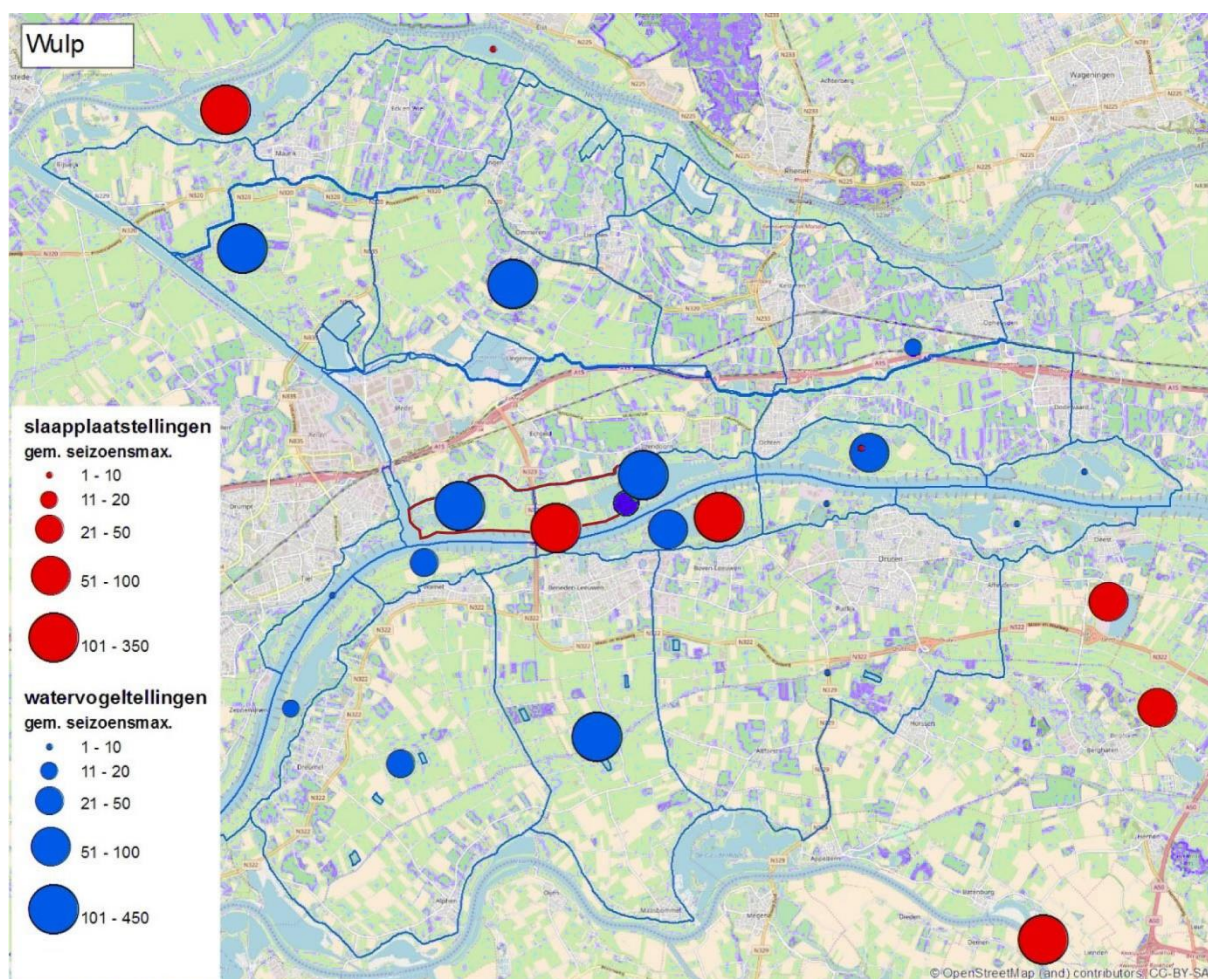

Fig. 3.1. Voorkomen van Wulp rond het werkgebied (donkerrode omlijning). Weergegeven zijn de gemiddelde seizoensmaxima in de periode 2009/10-2013/14. De slaapplaatsen geven de exacte locatie weer, waaronder die in het werkgebied. De aantallen op basis van de watervogeltellingen, die overdag worden uitgevoerd, zijn geplaatst op het zwaartepunt van het telgebied en komen dus niet overeen met de exacte locatie.

3.5. Nader onderzoek

Voor een aantal vogelsoorten waarvoor in het Natura 2000-gebied Rijntakken instandhoudingsdoelstellingen zijn geformuleerd blijkt dat significante gevolgen van de voorgestelde wijzigingen in het ontwikkelingsgebied in dit stadium niet kunnen worden uitgesloten. Het gaat hierbij om soorten die in het winterhalfjaar voorkomen, Smient, Scholekster, Kievit en Wulp. De effecten op deze soorten komen voort uit een vermindering van het areaal geschikt habitat na uitvoering van de beoogde plannen, in combinatie met een te lage totaalpopulatie binnen het Natura 2000-gebied Rijntakken ten aanzien van de instandhoudingsdoelstellingen of een populatie in het werkgebied die dusdanig groot is dat na de maatregelen de instandhoudingsdoelstellingen van het Rijntakkengebied niet meer gegarandeerd kunnen worden.

Voorts komen de instandhoudingsdoelstellingen voor slaapplaatsen van de Kogans mogelijk in gevaar bij de beoogde plannen. Van de Grauwe Gans is een totaalbeeld moeilijk te schetsen, omdat het aantal slapende vogels in de Rijntakken onbekend is, maar de effecten van de plannen op deze soort zijn mogelijk ook significant.

Om dit nader te toetsen zal een Passende Beoordeling moeten worden gemaakt. Ten opzichte van deze voortoets (onderzoek op hoofdlijnen) betreft de Passende beoordeling een grondig onderzoek naar de effecten van het initiatief op de instandhoudingsdoelstellingen. Hierbij wordt ook gekeken naar het voorkomen van andere activiteiten die gevolgen kunnen hebben op de soorten. Het gaat om de optelsom (cumulatie) van de gevolgen van andere initiatieven op een Natura 2000-gebied.

In de Passende Beoordeling mogen mitigerende maatregelen (maatregelen die de effecten terugdringen) worden meegenomen. Hiermee is het in sommige gevallen mogelijk aan te tonen dat aantasting van natuurlijke kenmerken is uit te sluiten.

4. Gelders Natuurnetwerk & Groene Ontwikkelingszone

De herontwikkeling van de Willemspolder dient niet alleen getoetst te worden aan het gebiedsbeschermingsregime en de soortenbeschermingsregimes van de Wet natuurbescherming, maar ook aan de gebiedsbeschermingsregels die zijn opgenomen in de Omgevingsverordening Gelderland. Daarbij gaat het concreet om de toetsing aan de beschermingsbepalingen die gelden voor het Gelders Natuurnetwerk en de Groene ontwikkelingszone. In dit hoofdstuk wordt daarop nader ingegaan.

4.1 Algemeen kader

Het Rijk heeft de bescherming van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) in het Besluit Algemene Regels Ruimtelijke Ordening (Barro) vastgelegd. Het Barro bevat regels die de beleidsruimte van andere overheden ten aanzien van ruimtelijke plannen inkaderen. De regels uit titel 2.10 'Natuurnetwerk Nederland' van het Barro stellen eisen aan ruimtelijke plannen zoals bestemmingsplannen. Op grond van het Barro dienen provincies in hun provinciale verordeningen ruimte de NNN-gebieden aan te wijzen, te begrenzen en de te beschermen 'wezenlijke kenmerken en waarden' vast te leggen. Gemeenten dienen ervoor te zorgen dat hun bestemmingsplannen (inclusief wijzigingen) niet strijdig zijn met de provinciale verordening. In de praktijk worden initiatiefnemers via bestemmingsplannen met de normstellingen voor het NNN geconfronteerd.

Het beschermingsregime voor het Gelderse deel van het NNN, het Gelders Natuurnetwerk (GNN) is uitgewerkt in de Omgevingsverordening Gelderland. De wezenlijke kenmerken en waarden worden daarin aangeduid als 'kernkwaliteiten'. Gedeputeerde Staten zullen geen toestemming verlenen aan ruimtelijk plannen die leiden tot een significante aantasting van de kernkwaliteiten van het GNN of tot een significante vermindering van de oppervlakte van of samenhang tussen die gebieden.

Alle gebieden met een andere bestemming dan natuur (behoudens ganzenrustgebieden) binnen de voormalige Gelderse EHS behoren tot de Groene Ontwikkelzone (GO). Het beleid met betrekking tot de GO is gericht op het versterken van de ecologische samenhang door de aanleg van ecologische verbindingzones, waaronder landgrensoverschrijdende klimaatcorridors. De ontwikkelingsdoelstelling is tweeledig: ontwikkeling van functies in combinatie met versterking van de kernkwaliteiten natuur en landschap. In de GO worden natuur- en landschapselementen aangelegd ter verbetering van de migratiemogelijkheden voor planten en dieren.

De Willemspolder ligt grotendeels in de GO (figuur 4.1). Deze gebieden zijn tevens aangewezen als ganzenrustgebieden (zie § 4.4). Delen van beide gebieden met een natuurbestemming maken deel uit van het GNN.

Fig. 4.1 Ligging van het GNN, GO, en ganzenrustgebieden, aangegeven in resp. donkergroen, lichtgroen, en met arcering. Bron: Geconsolideerde Omgevingsvisie Gelderland januari 2018.

4.2 Gelders Natuurnetwerk (GNN)

Toetsingskader GNN

Het GNN is de provinciale uitwerking van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en bestaat uit een netwerk van natuurgebieden met als doel de biodiversiteit in deze gebieden te behouden of te versterken. Binnen dit netwerk kunnen planten en dieren zich zonder grote barrières van het ene naar het andere gebied verplaatsen, wat de ecologische samenhang van populaties versterkt. In de Omgevingsverordening Gelderland is bescherming van het GNN geregeld en zijn regels voor compensatie opgenomen. De kernkwaliteiten van het GNN mogen niet worden aangetast tenzij het 'nee, tenzij'-beginsel' succesvol en in de juiste volgorde wordt doorlopen. Dit beginsel is nader uitgewerkt in artikel 7.2.1. van de Omgevingsverordening. Dat betekent dat in een plan dat betrekking heeft op gronden gelegen binnen het GNN geen nieuwe functies mogelijk worden gemaakt, tenzij

- geen reële alternatieven aanwezig zijn;
- sprake is van redenen van groot openbaar belang;
- de negatieve effecten op de kernkwaliteiten van het gebied, de oppervlakte en samenhang zoveel mogelijk worden beperkt en
- de overblijvende negatieve effecten op de kernkwaliteiten van het gebied, de oppervlakte en de samenhang gelijkwaardig worden gecompenseerd.

Het NNN kent in de provincie Gelderland in beginsel geen externe werking. In de praktijk is dat in zekere mate wel het geval omdat ook voor de GO (die veelal rond het GNN ligt) beschermingsbepalingen gelden.

De kernkwaliteiten van het GNN

Er zijn kernkwaliteiten opgesteld voor het GNN in de provincie als geheel en specifieke kernkwaliteiten per gebied. Voor de noordoever van de Waal van Lent tot Echteld gelden de volgende kernkwaliteiten:

- Dynamische rivier met actieve geologische en geomorfologische processen, water-, sediment- en diasporentransport en ecologisch kerngebied (Natura 2000-gebied) én verbinding tussen Midden-Europa en de Noordzeekust.
- noordoever Waal met variabel, grotendeels agrarisch, maar ook industrieel cultuurlandschap en kleine natuurcomplexen, grotendeels vormgegeven door klei- en zandwinning; klein kronkelwaardcomplex bij Hien is bewaard gebleven, ook relatief natuurlijke uiterwaarden bij Loenen en Ochten.
- waarden voor weidevogels, water- en moerasvogels, vleermuizen, amfibieën, vissen en bever
- leefgebied Steenuil
- leefgebied Kamsalamander
- plaatselijk kleinschalige landschappen met strangen, hagen en singels, knotwilgen en ooibos
- cultuurhistorische waarden van de uiterwaarden, oude kavelpatronen, doorbraakkolken, waterstaatswerken (kades en sluisjes), kleiwinningen
- onbebouwdheid van de uiterwaarden (enkele boerderijen en (steen)fabrieken)
- rust, ruimte en donkerte uitgezonderd de omgeving van stedelijke gebieden
- abiotiek: aardkundige waarden (o.m. reliëf van oeverwallen, strangen en andere stromings-patronen), kwel, bodem
- ecosysteemdiensten: recreatie, wateropvang en -afvoer

Van deze kernkwaliteiten zijn vooral de kwaliteiten die betrekking hebben op fauna van belang, omdat deze beïnvloed kunnen worden door de voorgenomen plannen. Verder kunnen er veranderingen optreden in rust binnen het gebied door wijzigingen in recreatiedruk en in de geografische spreiding van recreatie.

Gevolgen voor de kernkwaliteiten van het GNN

De gevolgen van de herinrichting voor de kernkwaliteiten van het GNN zijn in beeld gebracht in tabel 4.1. De meeste kernkwaliteiten worden versterkt door de toename van de natuurlijkheid van de uiterwaarden. Van sommige kernkwaliteiten bestaat er een risico op minimaal kwaliteitsverlies voor zover het gaat om waarden die verbonden zijn met het cultuurhistorische karakter van de uiterwaarden. Het gaat daarbij (naast cultuurhistorie zelf) om weidevogelgebieden en leefgebied voor Steenuil. De verwachting is dat de kwaliteit van het leefgebied van sommige weidevogelsoorten zal verbeteren door meer gradiënten van nat naar droog. Dat zal met name gelden voor soorten als Slobeend, Zomertaling, Tureluur, Watersnip en mogelijk ook Gele Kwikstaart en Graspieper. Met name Scholekster en Kievit,

die gebonden zijn aan korte vegetaties, zullen afnemen. De Steenuil is een cultuurvolger die onder andere broedt in schuren en knotwilgen en graag foerageert in extensief cultuurland met korte vegetaties. Met name langs de randen van de uiterwaarden zal leefgebied behouden blijven, mits broedlocaties waaronder knotwilgen behouden blijven.

Tabel 5.1. Beoordeling van de gevolgen van de herinrichting voor de kernkwaliteiten van het GNN.

Kernkwaliteiten van het GNN	Ontwikkeling t.o.v. de huidige situatie	Beoordeling	Maatregelen nodig?
Dynamische rivier met actieve geologische en geomorfologische processen, water-, sediment- en diasparentransport en ecologisch kerngebied (Natura 2000-gebied) én verbinding tussen Midden-Europa en de Noordzeekust.	Rivierdynamiek wordt versterkt	++	nee
Noordoever Waal met variabel, grotendeels agrarisch, maar ook industrieel cultuurlandschap en kleine natuurcomplexen, grotendeels vormgegeven door klei- en zandwinning; relatief natuurlijke uiterwaarden bij Loenen en Ochten.	Geen agrarische functie meer maar versterking natuurwaarden	0	nee
Waarden voor weidevogels	Soorten van kort gras nemen af, soorten van plas/dras toe	0/-	nee
Waarden voor water- en moerasvogels	Omvang en kwaliteit leefgebied neemt sterk toe, wel afname foerageergebied ganzen	+	zie beoordeling rustgebied winterganzen
Waarden voor vleermuizen	kwaliteit foerageergebied neemt toe	+	Check of vaste verblijfsplaatsen behouden blijven
Waarden voor amfibieën	kwaliteit foerageergebied neemt toe	+	nee
Waarden vissen	Omvang en kwaliteit leefgebied neemt sterk toe	++	nee
Waarden bever	Omvang en kwaliteit leefgebied neemt sterk toe	++	nee
Leefgebied Steenuil	Afname leefgebied (extensief cultuurland)	0/-	Zorgen voor behoud broedlocaties
Plaatselijk kleinschalige landschappen met strangen, hagen en singels, knotwilgen en oobios	Kleinschaligheid blijft behouden	0	
Cultuurhistorische waarden van de uiterwaarden, oude kavelpatronen, doorbraakkolken, waterstaatswerken (kades en sluisjes), kleiwinningen.	Dynamisch uiterwaardlandschap blijft grotendeels behouden	0/-	Nagaan of waterstaatswerken of andere ch-waarden behouden moeten blijven
Geen bebouwing in de uiterwaarden m.u.v. boerderijen en (steen)fabrieken.	Bebouwing niet voorzien	0	nee
Rust, ruimte en donkerte	Door natuurontwikkeling nemen deze waarden toe	++	Nagaan hoe bij rust bij recreatief medegebruik behouden blijft
abiotiek: aardkundige waarden (o.m. reliëf van oeverwallen, strangen en andere stromingspatronen), kwel, bodem	Dynamisch uiterwaardlandschap blijft grotendeels behouden	+	Nadere beoordeling verandering kwelstromen
Ecosysteemdiensten: recreatie, wateropvang en -afvoer	Meer recreatief medegebruik, rivierververruimende maatregelen	++	Nadere beoordeling bij planuitwerking

De kernkwaliteiten van het GNN zal door de herinrichting niet worden aangetast, mits de noodzaak en de wenselijkheid van het behoud van een aantal cultuurhistorische waarden nader wordt beoordeeld.

4.3 Groene Ontwikkelingszone

Toetsingskader GO

De provincie wil de ontwikkeling van functiecombinaties van natuur met andere functies mogelijk maken wanneer deze substantieel bijdragen aan versterking van de ecologische samenhang van de

natuur van het GNN en van de aanwezige landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten. De GO bestaat uit terreinen met een andere bestemming dan natuur die ruimtelijk vervlochten is met het GNN. Het gaat vooral om landbouwgrond, maar ook om terreinen voor verblijfs- en dagrecreatie, infrastructuur, woningen en bedrijven. Ook weidevogelgebieden en ganzenfoerageergebieden maken deel uit van de GO. Hoewel de GO geen externe werking kent, dient vanwege een zorgvuldige planvoorbereiding en een goede ruimtelijke ordening te worden onderzocht of de kernkwaliteiten van de GO worden beïnvloed door de voorgenomen ontwikkeling. Het beschermingsregime voor de GO zoals vastgelegd in artikel 2.7. komt overeen met dat voor het GNN maar er zijn meer afwijkingsmogelijkheden. Zo kan uitbreiding van bestaande functies met meer dan 30 procent mogelijk worden gemaakt indien wordt aangetoond dat de kernkwaliteiten van het betreffende gebied, in hun onderlinge samenhang bezien, per saldo substantieel worden versterkt.

De kernkwaliteiten van de GO

De kernkwaliteiten van de GO komen overeen met die van het GNN (§ 4.2.2).

Gevolgen voor de kernkwaliteiten van de GO

De gevolgen voor de kernkwaliteiten van de GO komen overeen met die van het GNN, uitgezonderd ganzenrustgebieden. Deze gevolgen worden in § 4.4 beschreven.

4.4 Ganzenrustgebieden

Toetsingskader ganzenrustgebieden

De provincie Gelderland heeft in 2016 rustgebieden voor overwinterende ganzen aangewezen voor zover dit graslandgebieden betreft (provinciaal blad jaargang 2016, nr. 695). Deze ganzenrustgebieden maken deel uit van de kernkwaliteiten van de GO (artikel 2.1.1 van de Omgevingsverordening Gelderland, versie december 2017). Op grond van bijlage 8 van de Omgevingsverordening worden hiermee foerageergebieden bedoeld. De kernkwaliteiten van de GO mogen op grond van artikel 2.7.2. van de Omgevingsverordening niet significant worden aangetast. De vraag is dus aan de orde in hoeverre de ganzenrustgebieden significant worden aangetast, waarbij ‘significante aantasting’ moet worden verstaan als een ‘belangrijke aantasting’ ofwel een ‘aantasting in betekenende mate’.

Gebruik van het werkgebied voor overwinterende ganzen

In het werkgebied wordt 201,8 ha cultuurgrasland omgevormd. Deze graslanden vormen nu foerageergebied voor winterganzen en zijn daarmee te beschouwen als de kernkwaliteiten. Deze foerageerfunctie gaat niet volledig verloren. In totaal 92,2 ha wordt omgevormd tot natuurgrasland. Deze graslanden hebben een veel lagere calorische waarden dan productiegrasland. Voslamber & Liefing (2011) geven voor natuurgrasland een draagkracht van ca. 17% van die van productiegrasland. Dat betekent dat in ca. 55% van het werkgebied (voor zover thans productiegrasland) de foerageermogelijkheid volledig verdwijnt en dat in 45% de kwaliteit van het foerageergebied sterk gereduceerd wordt. Ook het areaal aan bouwland, dat veel door ganzen wordt gebruikt om te rusten of te foerageren en dat 28% van de draagkracht heeft van cultuurgrasland, neemt af met 8,6 ha. Daar staat tegenover dat de rustfunctie voor overwinterende ganzen in het werkgebied versterkt wordt. De oppervlakte water neemt toe, en daarmee ook het aanbod van potentiële slaapplekken voor overwinterende ganzen.

Gevolgen voor de kernkwaliteiten van de GO (ganzenfoerageergebieden)

Om te bepalen of de aantasting van de foerageerfunctie significant is, dient deze te worden afgezet tegen het doel, dat wil zeggen behoud van de functie van het werkgebied als foerageergebied voor overwinterende ganzen. In het werkgebied overwinteren vooral Kolganzen en in mindere mate ook Grauwe Ganzen en Brandganzen, incidenteel ook Toendrarietganzen. Door de aantallen overwinterende

vogels om te rekenen naar vogeldagen² wordt de benutting van een gebied beter in beeld gebracht (Lensink et al. 2008, Voslamber & Liefing 2011). Voor ganzen wordt veelal de eenheid 'kolgansdagen'³ aangehouden. Om het aantal kolgansdagen (kgd) te berekenen zijn de maandtotalen vermenigvuldigd met het aantal dagen van de maand (tabel 5.2). Het aantal vogeldagen per soort wordt gerelateerd aan de dagelijkse energieopname van de Kolgans. Hiervoor wordt een conversieregel toegepast waarbij alle soorten op basis van gewicht via de dagelijkse voedselbehoefte wordt omgerekend (grotere vogels eten meer dan kleinere). Voor de Grauwe Gans wordt een omrekenfactor van 1,27 aangehouden, voor de Brandgans 0,76 (Lensink et al. 2008).

Tabel 5.2 Het seizoensgemiddelde van de drie overwinterende soorten ganzen in de telgebieden van watervogels waarbinnen het werkgebied valt, alsmede de omrekening naar kolgansdagen. Dit aandeel is afgezet tegen Natura 2000-gebied Rijntakken en Uiterwaarden Waal om te kunnen beoordelen of de functie van het ganzenfoerageergebied 'significant' wordt aangetast. Foerageercapaciteit in kolgansdagen voor Waal en Rijntakken zijn afkomstig uit Van den Bremer et al. (2016).

Soort	seizoens-gemiddelde	vogel-dagen	kolgans-dagen	Waal (kgd)	Waal (%)	Rijntakken (kgd)	Rijntakken (%)
Kolgans	298	108770	108770	2391772	4,5%	15887355	0,7%
Grauwe Gans	109	39785	50526,95	1944036	2,6%	6959647	0,7%
Brandgans	81	29565	22173,75	441011	5,0%	1408748	1,6%

Door de herontwikkeling van de Willemspolder zal de kwaliteit van dit gebied als foerageergebied van overwinterende ganzen sterk afnemen (natuurgraslanden blijven beperkt geschikt als foerageergebied). Daar staat tegenover dat de functie van het werkgebied als slaappleats zal verbeteren. Indien de slaappleats benut wordt dan zullen de overwinterende ganzen in de omliggende agrarische gebieden gaan foerageren, ter compensatie van de sterke kwaliteitsvermindering van de Willemspolder als foerageergebied. Dit zijn gebieden die niet als ganzenrustgebied zijn aangewezen.

Het verlies van ongeveer 4% (resp 4,5, 2,6 en 5% voor Kolgans, Grauwe Gans en Brandgans) van de foerageercapaciteit van de uiterwaarden langs de Waal kan niet worden aangemerkt als verwaarloosbaar. Enerzijds kan de vitaliteit van de populatie overwinterende ganzen negatief worden beïnvloed en anderzijds is er een risico op meer landbouwschade. Dit betekent dat niet kan worden uitgesloten dat de kernkwaliteiten van de GO significant worden aangetast. In dat geval het plan alleen ten uitvoer worden gebracht als er a) geen reële alternatieven aanwezig zijn, b) sprake is van redenen van groot openbaar belang, c) de negatieve effecten op de kernkwaliteiten, de oppervlakte en de samenhang zoveel mogelijk worden beperkt; en d) de overblijvende negatieve effecten op de kernkwaliteiten, de oppervlakte en de samenhang gelijkwaardig worden gecompenseerd.

Geadviseerd wordt hierover met de provincie in overleg te treden. Indien inderdaad het 'nee tenzij-beginsel' dient te worden doorlopen dan is ten aanzien van a) in principe te motiveren dat er geen reële alternatieven zijn voor herinrichting van de Willemspolder; het is immers een locatie-specifiek plan. Ten aanzien van b) geldt dat op grond van natuurontwikkeling en rivierverruimende maatregelen in beginsel een groot openbaar belang kan worden aangetoond. Op grond van de slaappleatsfunctie en de – beperkte – potentie van natuurgrasland als foerageergebied kunnen de negatieve effecten enigermate worden beperkt, bijvoorbeeld door recreatief medegebruik zo zorgvuldig mogelijk in te passen in de kwetsbare periode (november tot half maart). De compensatie is complexer en hangt af van de nadere invulling van het provinciaal ganzenbeleid. De herontwikkeling van de Willemspolder kan namelijk niet los worden gezien van de hoogwaterveiligheidsmaatregelen, inclusief rivierverruimende maatregelen, elders in het Gelderse rivierengebied.

² Maat voor de aanwezigheid per soort. Globaal gezegd is dit het aantal getelde ganzen x de verblijfstijd in dagen.

³ Eenheidsmaat voor de begrazing door grasetende watervogels.

5. Conclusies

In deze voortoets is op een verkennend niveau bepaald of er mogelijk negatieve effecten te verwachten zijn op beschermde leefgebieden van vogels van de herinrichting van de Willemspolder. Op basis een bureaustudie van de bestaande verspreidingsgegevens, veldbezoeken en expert judgement bespreken we hieronder, na een aantal algemene conclusies, de conclusies per toetsingskader, waarbij tevens aandacht is besteed aan de eventuele vervolgstappen.

Algemeen

In deze voortoets is de herinrichting van de Willemspolder beschouwd met inachtneming van de geldende richtlijnen van het Natura 2000-netwerk enerzijds en twee provinciale netwerken anderzijds; het Gelders Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone, met speciale aandacht voor de binnen de daarin gelegen ganzenrustgebieden.

Gebiedsbescherming Wet natuurbescherming

In dit stadium zijn significante gevolgen van de gebiedsherinrichting voor de instandhoudingsdoelstellingen van de niet-broedvogelsoorten Smient, Scholekster, Kievit en Wulp in het Natura 2000-gebied Rijntakken niet uit te sluiten. Voorts zijn er mogelijk effecten op de slaapplaatsdoelen voor Kolgans en Grauwe Gans. Om dit nader te toetsen zal een Passende Beoordeling moeten worden opgesteld. Ten opzichte van deze voortoets (onderzoek op hoofdlijnen) betreft de Passende Beoordeling een grondig onderzoek naar de effecten van het initiatief op de instandhoudingsdoelstellingen. Hierbij wordt ook gekeken naar het voorkomen van andere activiteiten die gevolgen kunnen hebben op de soorten. Het gaat om de optelsom (cumulatie) van de gevolgen van andere initiatieven op een Natura 2000-gebied. Mitigerende maatregelen kunnen onderdeel zijn van de toetsing in de Passende Beoordeling.

Gelders Natuurnetwerk en Groene Ontwikkelingszone

Gevolgen voor de kernkwaliteiten van het GNN zijn uitgesloten indien bij de verdere planuitwerking rekening wordt gehouden met cultuurhistorische waarden. Aantasting van de kernkwaliteiten van de GO zijn onder die voorwaarde eveneens uitgesloten, *met uitzondering van* de functie van het werkgebied als ganzenfoerageergebied, één van de kernkwaliteiten van de GO. De foerageerfunctie verdwijnt grotendeels, wat ook betekent dat de foerageercapaciteit van de uiterwaarden langs de Waal met ongeveer 10% afneemt. Dit kan nadelige gevolgen hebben voor de vitaliteit van populaties van overwinterende ganzen maar kan mogelijk ook leiden tot grotere landbouwschade. De 'opvangcapaciteit' van overwinterende ganzen neemt immers af. Dit effect is niet verwaarloosbaar en te kwalificeren als een significante aantasting van de kernkwaliteiten van de GO. Geadviseerd wordt om hierover met de provincie in overleg te treden om na te gaan of de 'nee tenzij-toets' moet worden doorlopen.

Hetzelfde geldt voor de GO. De GO is uitgebreider beschreven en omvat ook voorgeschreven ganzenrustgebieden, welke de openheid van het landschap waarborgen. Grootschalige veranderingen die deze openheid tegenwerken mogen worden uitgevoerd, mits mogelijke mitigerende of compenserende maatregelen worden getroffen.

Literatuur

VAN DEN BREMER L. & DEUZEMAN S. 2015. Evaluatie wintertellingen van watervogels in de kaliwaal t/m seizoen 2014/15. Sovon-rapport 2015/21. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

CBS. 2018. Meetprogramma's voor flora en fauna: kwaliteitsrapportage NEM over 2017. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.

FOPPEN R., VAN ROOMEN M., VAN DEN BREMER L. & NOORDHUIS R. 2016. De ecologische haalbaarheid van de Natura 2000 instandhoudingsdoelen voor vogels. Sovon-rapport 2016/51. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

GERRITSEN G. & VAN BREDERODE N. 1981. De wulpenslaapplaats aan de IJsselmonding. Watervogels 6 (2): 43-49.

VAN DER HUT R.G.M., KERSTEN M., HOEKEMA F. & BRENNINKMEIJER A. 2007. Kustvogels in het Wadden- en Deltagebied. Verspreidingskaarten van kustvogels voor het calamiteitensysteem CALAMARIS. A&W-rapport 907. Bureau Altenburg & Wymenga, Veenwouden.

KLAASSEN, O., & M. LIEFTING. 2012. Slaapplaatsen van vogels. Toets 2:16-21.

LENSINK, R., FIJN, R.C & C. HEUNKS. 2008. Niet-broedvogels vogels in de Natura 2000- gebieden langs Rijn, Waal, IJssel, Nederrijn en in Arkemheen. Bureau Waardenburg, Culemborg.

MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN. 2014. Aanwijzingsbesluit Natura 2000-gebied Rijntakken. Ministerie van Economische Zaken, Den Haag.

PROVINCIE GELDERLAND. 2017. Ontwerp-Beheerplan Natura 2000 38 – Rijntakken. Versie mei 2017.

PROVINCIE GELDERLAND. 2018. Geconsolideerde Omgevingsverordening. Versie januari 2018.

SIERDSEMA H., VAN DIERMEN J., AARTS B., VAN DEN BREMER L. & VAN KLEUNEN A. 2008. Factsheets van broedvogels in de Natura 2000-gebieden van Gelderland. SOVON-onderzoeksrapport 2008/14. SOVON, Beek-Ubbergen.

SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND. 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos, Utrecht.

STEUNPUNT NATURA 2000. 2009. Leidraad bepaling significantie: nadere uitleg van het begrip 'significante gevolgen' uit de Natuurbeschermingswet. Regiebureau Natura 2000, Utrecht.

VAN DEN BREMER, L., NIENHUIS, J., VAN ROOMEN, M., VAN WINDEN, E., VOSLAMBER, B. 2016. Draagkracht voor foeragerende ganzen en Smienten in het Natura 2000-gebied Rijntakken. Sovon rapport 29.

VAN DER VLIET R., HEIJLIGERS W. & TILBORGHES J. 2011. Maximale foerageerafstanden op een rij gezet voor 97 beschermde vogelsoorten. Toets 0411.

VOGEL R.L., BOUWMA I., KOESE B., KRANENBARG J., LA HAYE M., ODÉ B., SIERDSEMA H., SPARRIUS L., VERBURG P. & ZOLLINGER R. 2013. Het belang van Nederland buiten de Ecologische Hoofdstructuur voor soorten van de Vogelrichtlijn en van bijlage V van de Habitatrichtlijn. Sovon-rapport 2013.015. Sovon, Nijmegen.

VOSLAMBER B. & LIEFTING M. 2011. Standaard rekenmethodiek grasetende watervogels in de Rijntakken. SOVON-onderzoeksrapport 2011/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.